

ความเร่งด่วนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน

The conservation urgency of the valuable architecture on the Lamphun old town's main streets

สุภาวดี คำรังษี¹ และ ปรานอม ต้นสุขานันท์²
Supawadee Kramrangsee¹ and Pranom Tansukanun²

Received: 2021-07-14

Revised: 2021-11-18

Accepted: 2021-11-22

บทคัดย่อ

สถาปัตยกรรมบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน เป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และบรรยากาศของเมืองเก่าลำพูนได้อย่างชัดเจน บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและประเมินคุณค่าความสำคัญ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ รูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ชุมชนรวมถึงสภาพของสถาปัตยกรรม เพื่อจัดกลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเหล่านั้น บริเวณถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน คือ แนวแกนเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตกของเมือง ได้แก่ ถนนเจริญราษฎร์ ถนนอินทวยศ ถนนไชยมงคล ถนนมุกดา ถนนประจักษ์ และถนนวัดพระยืน รวมจำนวน 123 หลัง ประกอบด้วยคุ่มเจ้า สถานที่ราชการ บ้านพักอาศัยเอกชน อาคารพาณิชย์ อาคารพาณิชย์พักอาศัย และเรือนพาณิชย์ โดยมีแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินเป็นเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล ทำในช่วงเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ.2562 การวิเคราะห์คุณค่าของสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ใช้คะแนนระบบ 5 ระดับคะแนน คือ (5) ดีมาก (4) ดี (3) ปานกลาง (2) น้อย (1) น้อยที่สุด ส่วนการวิเคราะห์สภาพภายนอก หรือรูปด้านหน้าอาคาร แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ (3) สภาพดีเยี่ยม (2) สภาพดีปานกลาง (1) สภาพทรุดโทรม โดยให้ค่าน้ำหนักที่ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ และภูมิทัศน์ชุมชนสูงสุด จากนั้นจึงรวมคะแนนและนำมาจัดกลุ่มเพื่อเสนอแนะลำดับความสำคัญในการอนุรักษ์ ด้วยการพล็อตกราฟ 2 แกน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพไม่ดี (ต้องการซ่อมแซมทันที) (2) สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สภาพไม่ดี (เร่งด่วน)

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: hongyokarchitect@gmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

(3) สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพดี (ระยะกลาง) และ (4) สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สภาพดี (ระยะยาว) พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ให้สอดคล้องกับลักษณะความเป็นย่านในเขตเมืองเก่า ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำเสนอต่อหน่วยงานท้องถิ่น คนในชุมชน รวมทั้งเจ้าของสถาปัตยกรรมเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบนถนนสายหลักในเมืองเกาลำพูนอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อัตลักษณ์ เมืองเก่า ลำพูน

Abstract

The valuable architectures on Lamphun old town's main streets clearly illustrate the identity of Lamphun's old town. This research objectives are to evaluate the values, importance, and the conditions of these architectures along the main streets which are the north-south and the east-west axes of city: Charoenrat Road, Inthayongyot Road, Chai Mongkol Road, Mukda Road, Pratu Li Road, and Wat Phrayuen Road. This is to prioritize them according to the urgency of conservation. The survey, interview and expert assessment conducting during May-December 2019, are made through 123 valuable architectures: Khum Jao (royal family houses), governmental offices, private residences, commercial buildings and commercial residential buildings. The rating scale of five scores: (5) most (4) good (3) moderate (2) low (1) least is used for each criterion, except the physical condition that is divided into three categories of best, average, and bad conditions. Subsequently, all architectures are divided into 4 groups according to their architectural values and physical conditions: (1) the most valuable architecture that are in dilapidated condition (immediately stage) (2) the valuable architecture that are in dilapidated condition (urgent stage) (3) the most valuable architecture that are in good condition (moderate stage) and (4) the valuable architecture that are in good condition (long term). The findings of this study can help the decision making for architectural conservation and urban townscape improvements for local authorities, local people, and the building owners to encourage Lamphun sustainable architectural conservation.

Keywords: conservation of architecture, identity, old town, Lamphun

บทนำ

ลำพูนเป็นเมืองประวัติศาสตร์ขนาดเล็กที่มีอายุยืนยาวมากกว่า 1,300 ปี มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรหริภุญไชย ในสมัยพระนางจามเทวี ผังเมืองหริภุญไชยได้รับอิทธิพลมาจากเมืองละโว้ซึ่งเป็นรูปวงรีไม่สมมาตร หรือที่เรียกว่ารูปหอยสังข์ เมืองติดอยู่กับแม่น้ำกวง ใช้แม่น้ำเป็นคูเมืองด้านตะวันออก และขุดคูต่อเชื่อมให้ล้อมรอบเวียง มีแนวคิดในการวางผังเมืองโดยใช้คติความเชื่อเรื่องทิศ ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของเมือง นำมาสู่การกำหนดพื้นที่โดยกำหนดการวางแนวแกน โดยแกนหลักในแนวทิศเหนือ-ใต้ คือ แนวถนนอินททยงยศในปัจจุบัน เริ่มจากประตูช้างสีผ่านกลางเมืองลงมาถึงประตูสี่ด้านทิศใต้ แกนนี้มีความสำคัญเปรียบเสมือนสันหลังของเมือง ถือเป็นแกนแห่งอำนาจซึ่งสองข้างทางที่แนวแกนตัดผ่านจะเป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระธาตุหริภุญไชย พระราชวัง พระลาน หรือช่วงหลวง แกนรองลงมาในแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ลักษณะตัดกับแกนแนวหลัก คือ ถนนไชยมงคลและถนนมุกดาในปัจจุบัน (Sukkatajaiin, 2009) เมืองเก่าลำพูนเติบโตต่อเนื่องมายาวนานนับเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตที่มีร่องรอยหรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ชุมชน ของเมืองเก่าที่มีคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์และบรรยากาศของเมืองเก่าที่เห็นได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าเมืองลำพูนเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการที่มีการเติบโตช้า และนักวิชาการมักเรียกเมืองประเภทนี้ว่าเป็นเมืองที่มีการใช้งานน้อย (under use) โดยการเติบโตของเมืองกลับมุ่งออกไปทางทิศตะวันออก นอกเขตเมืองเก่าเพราะได้มีการริเริ่มก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในลำพูนมาตั้งแต่ พ.ศ.2528 และศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเริ่มย้ายออกไปนอกเขตเมืองเก่า (Tansukanun, et al., 2019) ภายในเขตเมืองเก่ากลับซบเซา ปราศจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และค่อนข้างเงียบเหงา โดยเฉพาะเมื่อมีการย้ายศูนย์ราชการออกไปนอกเมืองลำพูน และย้ายศาลากลางบริเวณใจกลางเมืองเก่าออกไป ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2563 ที่ผ่านมายกเว้นบริเวณโดยรอบวัดพระธาตุหริภุญไชย ซึ่งเป็นแม่เหล็กสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้ศรัทธาจากพื้นที่ห่างไกลทั้งในและต่างประเทศ เมืองเก่าลำพูนจึงมีปัญหาด้านความเสื่อมโทรมและการสูญสลายขององค์ประกอบสำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อคุณค่าความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Cultural and Natural Management Bureau, 2010) โดยเฉพาะถนนสายหลักในเขตเมืองเก่า ได้แก่ ถนนอินททยงยศ (ทิศเหนือ-ใต้) ถนนไชยมงคลและถนนมุกดา (ทิศตะวันออก-ตะวันตก) ซึ่งเป็นแนวแกนที่มีความสำคัญในอดีตนับเป็นเส้นทางที่เชื่อมองค์ประกอบเมืองที่มีคุณค่า

จากบทบาทความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลำพูนในอดีต และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และถึงแม้ว่าจะมีการประกาศให้พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าไปแล้วตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2554 (Ministry of Natural Resources and Environment, 2011) และพื้นที่ในเขตกำแพงเมืองได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ประเภท “อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย” ในผังเมืองรวมเมืองลำพูน แต่เมืองเก่าลำพูนก็ยังไม่มีความชัดเจนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในเขตเมืองเก่า ที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และยังขาดระบบการดูแลและการบริหารจัดการที่ดี ที่จะสนับสนุนให้สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเหล่านั้นกลายเป็นจุดเด่น และอัตลักษณ์ของเมืองเก่าลำพูน (Tansukanun, et al., 2019) นอกจากนี้โครงการจัดทำแผนและผังปฏิบัติการอนุรักษ์เมืองเก่าลำพูน (Cultural and Natural Management Bureau, 2010) ยังมีเฉพาะส่วนประเมินคุณค่าโบราณสถานเพื่อการ

อนุรักษ์เท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมถึงสถาปัตยกรรม อาคารสาธารณะหรือบ้านเรือนเอกชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบเมืองที่สำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมบนถนนสายหลักที่เป็นแนวแกนประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองที่มีความหมายทั้งต่อคนท้องถิ่นตลอดจนนักท่องเที่ยว เพราะในเขตเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ ถนนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพบปะของผู้คนเป็นพื้นที่รองรับชีวิตเมือง นอกจากนี้รูปด้านของถนน (the street front) หรือรูปร่างด้านหน้าอาคารบนถนนเป็นสิ่งที่กำหนดที่ว่างของถนน อาจกล่าวได้ว่าถนนเป็นส่วนสำคัญที่สุดสำหรับการอนุรักษ์ และเมื่อมีการอนุรักษ์จะต้องมีการหารือประกอบร่วมของรูปด้านถนน เริ่มจากขนาดหรือระยะต่าง ๆ รายละเอียดขององค์ประกอบอาคาร วัสดุ รูปด้านอาคาร รวมถึงประโยชน์ใช้สอยสถาปัตยกรรมเหล่านั้นด้วย (Burke, 1976)

เมืองเก่าทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาหรืออนุรักษ์เมือง และสถาปัตยกรรมสำคัญในเมืองที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เพราะก่อให้เกิดคุณค่าด้านต่าง ๆ นอกจากจะมีคุณค่า ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ด้านความงาม ด้านการศึกษา แล้วยังมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนแสดงความต้องการทางวัฒนธรรมของชุมชน (Feilden, 2003) และยังสะท้อนถึงควมมีอัตลักษณ์ของกลุ่มชน (group identity) เป็นความภาคภูมิใจของกลุ่มชน (Rapoport, 1990) นอกจากนี้ กฎบัตรวอชิงตัน (Washington Charter 1987) เป็นกฎบัตรที่กำหนดหลักการวัตถุประสงค์และวิธีการในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (ICOMOS, 2013) กล่าวถึงการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ต้องการความรอบคอบในการดำเนินงานที่เป็นระบบ และการวางแผนในการอนุรักษ์เมือง ระบุวัตถุประสงค์หลักของแผนอนุรักษ์รวมถึงมาตรการทางกฎหมาย ตลอดจนการกำหนดอาคารที่ต้องการอนุรักษ์และการเก็บบันทึกข้อมูล ในด้านการก่อสร้างอาคารใหม่ หรือปรับปรุงอาคารเดิมนั้น จะต้องให้ความเคารพต่อรูปแบบอาคารเดิม

เมืองเก่าลำพูน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้อาคารที่มีคุณค่าของเมืองเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ส่งเสริมอัตลักษณ์ของเมืองและย่าน รวมถึงสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจในการอนุรักษ์ให้ชุมชน เพื่อให้การพัฒนาส่งเสริมไม่ทำลายสิ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยนี้มุ่งประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม (architectural appraisal) และสภาพของสถาปัตยกรรมเหล่านั้น (Tansukanun, 2013) เพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ หรือซ่อมแซมอาคาร จากข้อมูลทั้งสองแกน โดยการแบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่มีความต้องการซ่อมแซมทันที คือ คุณค่าดีมาก-สภาพไม่ดี กลุ่มที่มีความต้องการซ่อมแซมเร่งด่วน คือ คุณค่าดี-สภาพไม่ดี กลุ่มที่มีความต้องการการซ่อมแซมระยะกลาง คือ คุณค่าดีมาก-สภาพดี และ กลุ่มที่มีความต้องการซ่อมแซมระยะยาว คือ กลุ่มคุณค่าดี-สภาพดี

ผลการศึกษา นอกจากนำไปสู่การจัดลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซมแล้ว ยังมีข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์บนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน ให้สอดคล้องกับความเป็นย่านของชุมชนเมืองเก่าอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและวิเคราะห์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์บนถนนสายหลัก ในเมืองเก่าลำพูน
2. เพื่อประเมินคุณค่าและสภาพของสถาปัตยกรรม เพื่อจัดกลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซมสถาปัตยกรรมที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์บนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ให้สอดคล้องกับความเป็นย่านชุมชนเมืองเก่า

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมเพื่อจัดกลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารที่อยู่บนถนนแนวแกนเหนือ-ใต้ และตะวันออกตะวันตกของเมืองเก่าลำพูน โดยคำนึงถึงความต่อเนื่องของถนนที่เชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญ และมีผลต่อการรับรู้ของผู้คนในเมืองด้วย โดยมุ่งศึกษาเฉพาะสถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนสถาน (non-sacred buildings) หรือที่เรียกว่าเป็น secular buildings เนื่องจากศาสนสถานเป็นอาคารอีกประเภทหนึ่งที่มีการใช้งาน มีผู้ดูแล ตลอดจนมีข้อกำหนดที่แตกต่างออกไปจากอาคารบ้านเรือนทั่วไป รวมทั้งอายุ และรูปแบบสถาปัตยกรรมก็มีลักษณะพิเศษซึ่งขอเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์มักดำเนินการโดยกรมศิลปากร ขอบเขตงานวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

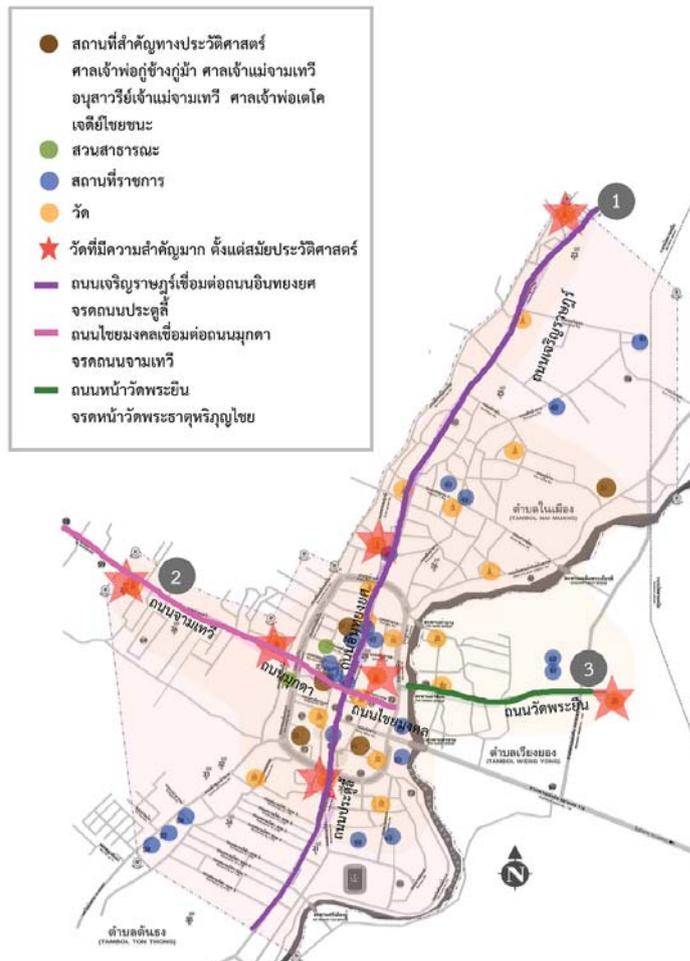
1. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

แนวแกนบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน ได้แก่ แนวแกนทิศเหนือ-ใต้ และแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์ของเมือง นำไปสู่การกำหนดพื้นที่บริเวณสองข้างถนนสายหลักเพื่อประเมินคุณค่าและสภาพ ของสถาปัตยกรรมที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์ (ดังภาพที่ 1) โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่

พื้นที่ที่ 1 ถนนแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ (ถนนเจริญราษฎร์เชื่อมต่อกถนนอินทยงยศ-ประตูสี่) ถือเป็นแนวแกนที่สำคัญมากของเมือง (ดังภาพที่ 2)

พื้นที่ที่ 2 ถนนแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก คือ ถนนไชยมงคลเชื่อมต่อกถนนมุกดา ถนนจามเทวี ที่ตัดผ่านย่านการค้าและวัดสำคัญของเมือง คือ วัดมหาวัน และวัดจามเทวี (ดังภาพที่ 3)

พื้นที่ที่ 3 ถนนจากวัดพระยืนมาบรรจบกับวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นแนวแกนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันที่ยังคงปรากฏให้เห็น ซึ่งมีวัดเก่าแก่ของเมือง คือ วัดพระยืน (ดังภาพที่ 4)

ภาพที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา แผนที่ของแนวแกนถนนสายหลักและองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่าลำพูน
ที่มา: ปรับปรุงจาก Lamphun municipal map (2020)

ถนนเจริญราษฎร์

ถนนอินทยงยศ

ถนนประตูลี้

ภาพที่ 2 พื้นที่ที่ 1 ถนนแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ของเมืองลำพูน

ถนนไชยมงคล

ถนนมุกดา

ถนนจามเทวี

ภาพที่ 3 พื้นที่ที่ 2 ถนนแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกของเมืองลำพูน

ถนนหน้าวัดพระยืน

วัดพระยืน

ถนนทางเดินข้ามไปวัดพระธาตุหริภุญชัยฯ

ภาพที่ 4 พื้นที่ที่ 3 ถนนจากวัดพระยืนมาบรรจบกับวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

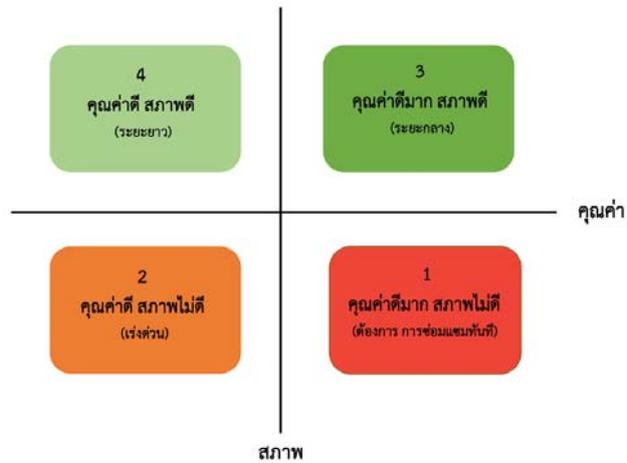
2. ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมแต่ละยุค ร่วมกับการวิเคราะห์ประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมที่สำคัญในเมืองเก่าลำพูน โดยใช้เกณฑ์การประเมินทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ รวมไปถึงการประเมินสภาพของสถาปัตยกรรม เพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โดยศึกษาเฉพาะอาคารที่ไม่ใช่ศาสนสถาน (secular buildings) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของย่านในเขตเมืองเก่า

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) วิธีการวิจัยในแต่ละขั้นตอนประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ทบทวนแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของการอนุรักษ์ แนวแกนสำคัญของเมือง การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์
2. ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองลำพูน พร้อมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญในแต่ละช่วงเวลา เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการประเมินคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษา ทั้งด้านอายุ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
3. ศึกษาสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ต่อการอนุรักษ์บนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน โดยใช้วิธีการเบื้องต้น และบันทึกตำแหน่งลงในแผนที่ (architectural mapping) (ดังภาพที่ 5)

ภาพที่ 6 การแบ่งกลุ่มเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการอนุรักษ์และซ่อมแซมอาคาร

5.1 การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม (architectural appraisal) ประกอบด้วย คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรม และด้านภูมิทัศน์ชุมชนเมือง (Chapman, 1969 และ Reynolds, 1969) โดยคะแนนระบบ 5 ระดับคะแนน (likert scale) คือ (5) ดีมาก (4) ดี (3) ปานกลาง (2) น้อย (1) น้อยที่สุด (Ruengprapan, 1996) ส่วนของระดับคะแนนสภาพ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ (3) สภาพดีเยี่ยม (2) สภาพดีปานกลาง (1) สภาพทรุดโทรม โดยให้ค่าน้ำหนักความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ และภูมิทัศน์ชุมชนสูงสุดคือ ค่าน้ำหนัก = 5 และด้านสถาปัตยกรรมมีค่าน้ำหนัก = 4 แบ่งเป็น

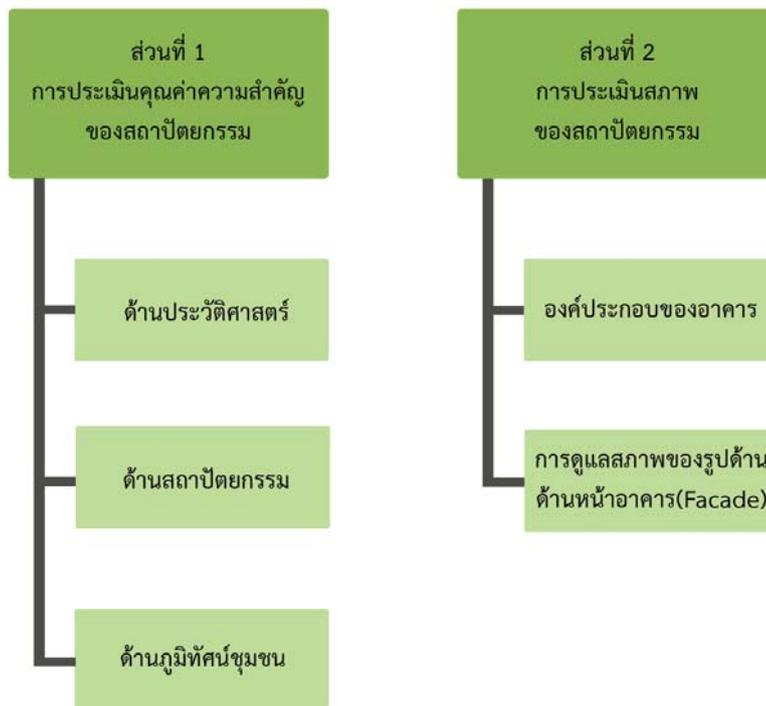
1) การประเมินคุณค่าความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม (historical and cultural significance) เป็นการศึกษาทางด้านเอกสาร (archival study) เป็นการประเมินคุณค่าจากข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้จากแผนที่เก่า เอกสาร ภาพถ่ายอาคารในอดีต ประวัติศาสตร์การบอกเล่า พิจารณาจาก 2 องค์ประกอบ คือ ความเก่าแก่ (อายุ) และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอาคารนั้น ๆ

2) การประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสถาปัตยกรรม (architectural significance) เป็นการให้คุณค่าอาคารแต่ละหลังเมื่อพิจารณาจากรูปแบบของอาคาร โดยแบ่งเป็น 2 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ รูปแบบที่มีความงาม มีการออกแบบที่ดี มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ดี ฝีมือประณีต และ ลักษณะพิเศษต่าง ๆ เช่น วิธีการก่อสร้างมีลักษณะพิเศษ เป็นงานชิ้นเอกของสถาปนิกคนสำคัญ เป็นตัวอย่างที่ดีของอาคารประเภทนั้น ๆ

3) การประเมินคุณค่าความสำคัญด้านภูมิทัศน์ (townscape significance) เป็นการให้คุณค่าความสำคัญของตัวสถาปัตยกรรมเองในด้านภูมิทัศน์โดยพิจารณาจากภูมิทัศน์ชุมชน หรือภาพโดยรวมของเมืองแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ (1) คุณค่าต่อย่าน (townscape value) เป็นการให้คุณค่าอาคารที่มีต่อภูมิทัศน์ชุมชนหรือที่ตั้งอาคารเหล่านั้น โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ จากมากไปน้อย ได้แก่ อาคารที่มีคุณค่าต่อภูมิทัศน์เมืองมาก (anchor buildings) อาคารที่มีคุณค่าสูง ก่อให้เกิดคุณค่าแก่ที่ตั้งอาคารมากกว่าที่อาคารจะได้รับจากที่ตั้งนั้น (major townscape buildings) อาคารที่มีคุณค่าและภูมิทัศน์ชุมชนเท่าเทียมกัน (minor townscape buildings) อาคารที่มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมในตัวเองที่ไม่สูงนัก แต่เมื่อรวมเป็นกลุ่มก่อให้เกิดบริเวณที่สวยงามน่าดึงดูดใจ (buildings of group value) และอาคารที่มีคุณค่าไม่สูงนัก แต่มีความสำคัญเนื่องจากที่ตั้งของอาคารนั้น ๆ

(buildings of location value) และ(2) ความสำคัญของตำแหน่งที่ตั้งอาคาร ในหลักการที่ว่าอาคารที่มีคุณค่าด้านอื่น ๆ เท่ากันหมดหลังที่ตั้งอยู่บริเวณสำคัญจะมีคุณค่ามากกว่าหลังที่อยู่บนที่ตั้งที่สำคัญน้อยกว่า โดยความสำคัญที่ตั้งพิจารณาจากความสำคัญของถนน ทั้งทางประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม หรือ ถนนที่มีความสำคัญด้านเป็นภาพจำของเมือง (image element) (Lynch, 1996) เป็นต้น

5.2 การประเมินสภาพสถาปัตยกรรม เป็นการสำรวจเฉพาะรูปด้านหน้าอาคารจากภายนอกอาคารเท่านั้น โดยประเมินสภาพอาคารจากองค์ประกอบสำคัญของอาคาร เช่น โครงสร้าง ผนัง หลังคา วัสดุที่ใช้ และการใช้วัสดุทดแทนในการซ่อมแซม หรือปรับปรุงต่อเติมอาคารรวมถึงรูปด้านหน้าของอาคาร เพราะรูปด้านหน้าของอาคารที่สวยงามส่งเสริมอัตลักษณ์ของเมืองด้วยกัน ดังนั้น สภาพของอาคารที่มองเห็นจากถนนจึงเป็นหัวข้อสำคัญที่ใช้ในการจัดกลุ่มอาคารเพื่อบ่งชี้ความเร่งด่วนในการดำเนินการอนุรักษ์อาคาร (ดังภาพที่ 7) โดยการให้คะแนน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ สภาพดีเยี่ยม สภาพดีปานกลาง และสภาพเสื่อมโทรม

ภาพที่ 7 เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณค่าและสภาพของสถาปัตยกรรม

โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้ ให้ความสำคัญกับ คุณค่าด้านอายุ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนคุณค่าของอาคารที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์ของเมือง จึงให้ค่าน้ำหนัก 5 คะแนน และให้คุณค่าด้านความงาม ในรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารให้ค่าน้ำหนัก 4 คะแนน เมื่อรวมคะแนนสามารถนำมาจัดกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าในขอบเขตพื้นที่การศึกษา 3 ระดับ คือ ดีเยี่ยม ดีมาก และดี และกำหนดตำแหน่งอาคารเหล่านั้นในแผนที่ตามระดับคุณค่า (ดังภาพที่ 8) นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งกลุ่มตามสภาพอาคารได้อีก 3 ระดับ เช่นกัน ได้แก่ สภาพดีเยี่ยม สภาพดีปานกลาง และสภาพทรุดโทรม กำหนดตำแหน่งอาคารลงในแผนที่ตามสภาพของอาคารเหล่านั้น (ดังภาพที่ 9)

ภาพที่ 8 สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า

ตามเกณฑ์การประเมินผลรวมของคุณค่าความสำคัญ

ภาพที่ 9 ตำแหน่งสภาพสถาปัตยกรรม

6. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ที่มีคุณค่าในเมืองเก่าลำพูน ด้วยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา โดยเชื่อมโยงคุณค่าความสำคัญ หน่วยงานที่ดูแลรักษาอาคาร ปัญหาที่สะท้อนมาจากผู้อยู่อาศัย ผู้ใช้ ตลอดจนเจ้าของอาคารที่มีคุณค่า รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ และบูรณะซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าเหล่านั้น

ผลการวิจัย

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ และรูปแบบสถาปัตยกรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์ นอกจากจะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ตลอดจนยุคสมัยของเมือง ยังสามารถใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ลักษณะเฉพาะและรูปแบบของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยนั้น ๆ ได้ ซึ่งนำไปสู่การให้คะแนน เพื่อประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรมเหล่านั้น ดังผลการศึกษาในหัวข้อต่อไป

จากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองลำพูนในแต่ละยุคสมัย สรุปเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้ 4 ช่วงสำคัญ ซึ่งใน 3 ช่วงหลังสอดคล้องกับยุคสมัยของเชียงใหม่ เพราะหลังจากพญามังรายตีหริภุญไชยได้ ลำพูนจึงมีประวัติศาสตร์ร่วมกับเชียงใหม่เสมอมา ทั้ง 4 ยุคสมัย ได้แก่ สมัยแคว้นหริภุญไชย (พ.ศ.1205-1839) สมัยอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.1839-2101) สมัยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ.2101-2317) และสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-ปัจจุบัน) ยุคสมัยเหล่านี้สะท้อนช่วงเวลาอายุของสถาปัตยกรรม และความสัมพันธ์กับรูปแบบและอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรม

การสำรวจและวิเคราะห์ รูปแบบของสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์บนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน ซึ่งประกอบด้วย ถนนเจริญราษฎร์ ถนนอินทยงยศ ถนนไชยมงคล ถนนมุกดา ถนนประตูลี้ และถนนวัดพระยืน ดังได้กล่าวมาแล้ว จำนวน 123 หลัง ทั้ง 2 ประเภท ได้แก่ อาคารทั่วไป ประกอบด้วย อาคารราชการ เรือนพาณิชย์ อาคารพาณิชย์ พาณิชยกรรมพักอาศัย และบ้านพักอาศัยเอกชน จำนวน 119 หลัง และ คຸ້ມເຈົ້າ จำนวน 4 หลัง พบว่าสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ที่สุดในพื้นที่ศึกษา สร้างในปี พ.ศ.2454 คือ คຸ້ມເຈົ້າราชสัมพันธ์วงศ์ ส่วนบ้านเรือนที่เก่าแก่ที่สุดมีอายุ 94 ปี ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2470 เนื่องจากช่วงเวลาก่อนหน้านั้นเรือนพื้นถิ่นถูกทำลายจากการสงครามและภัยธรรมชาติ กลุ่มอายุของสถาปัตยกรรม แบ่งออกเป็น 5 ช่วง (ดังภาพที่ 10 และภาพที่ 11) ซึ่งนำไปสู่การให้คะแนนอาคารแต่ละหลังต่อไป ได้แก่

1.1 อาคารที่มีอายุมากกว่า 76 ปี ขึ้นไป (พ.ศ.2454-2476) ได้แก่ คຸ້ມເຈົ້າเกือบทั้งหมด คือ คຸ້ມເຈົ້າจักรคำขจรศักดิ์ คຸ້ມເຈົ້าราชสัมพันธ์วงศ์ และคຸ້ມເຈົ້າ ส่วนที่เหลือส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนพักอาศัย เรือนปั้นหย่า เรือนสรโน (พ.ศ.2470-2485) ที่ได้รับอิทธิพลมาจากคຸ້ມເຈົ້າ เรือนพาณิชย์ และอาคารพาณิชย์ของกลุ่มคนชนชั้นสูงที่มีฐานะ ซึ่งกระจุกตัวบริเวณถนนอินทยงยศ เช่น กลุ่มอาคารไม้บริเวณหลังอาคารอินทพานิชย์ 2491 คิดเป็น 5 คะแนน

1.2 อาคารที่มีอายุ 66-75 ปี (พ.ศ.2488-2498) ส่วนใหญ่เป็นเรือนพาณิชย์ ที่ได้รับอิทธิพลจากการค้าขายกับพ่อค้าชาวจีน ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าของชาวท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเจริญราษฎร์ ใกล้กับทางเข้าสถานีรถไฟ ส่วนอาคารพาณิชย์บางหลังที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 70 ปี เป็นอาคารของกลุ่มคนชนชั้นสูงที่มีฐานะ และออกแบบโดยสถาปนิกที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น อาคารอินทพานิชย์ ที่สร้างในปี พ.ศ.2491 โรงแรมโนตานนท์ที่สร้างในปี พ.ศ.2492 นับว่าเป็นอาคารแรก ๆ ที่เป็นจุดเริ่มต้นของอาคารยุคโมเดิร์น คิดเป็น 4 คะแนน

1.3 อาคารที่มีอายุ 56-65 ปี (พ.ศ.2499-2508) ส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ และอาคารพาณิชย์ กึ่งพักอาศัย ซึ่งใช้เทคโนโลยีและวัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต เริ่มเข้ามามีบทบาทในการก่อสร้างอาคารมากขึ้น จากเดิมเป็นอาคารโครงสร้างไม้ เริ่มพัฒนาเป็นโครงสร้างคอนกรีตผสมไม้ ผนังชั้นล่างก่ออิฐฉาบปูน โดยชั้นบนยังคงรูปแบบเดิม คือ มีผนังไม้ และระเบียงลูกกรงไม้ คิดเป็น 3 คะแนน

1.4 อาคารที่มีอายุ 46-55 ปี (พ.ศ.2509-2518) เป็นช่วงสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (modern architecture) มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ วัสดุ และเทคนิคการก่อสร้าง ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ขึ้น อาคารเหล่านี้กระจุกตัวอยู่บริเวณถนนอินทยงยศ และถนนไชยมงคล ภายในเขตกำแพงเมือง คิดเป็น 2 คะแนน

1.5 อาคารที่มีอายุ 36–45 ปี (พ.ศ.2525 เป็นต้นมา) เป็นช่วงที่รัฐบาลไทยมีนโยบายปิดป่า ทำให้ขาดแคลนไม้ ซึ่งเป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้าง อาคารส่วนใหญ่จึงหันไปใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และเป็นอาคารพาณิชย์ ที่รูปด้านหน้าอาคาร (façade) มีส่วนโค้งน้อยลงกว่าอาคารยุคก่อนหน้า เรียกได้ว่า เป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ตอนปลาย (late modern architecture) คิดเป็น 1 คะแนน

ภาพที่ 10 ช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบสถาปัตยกรรม

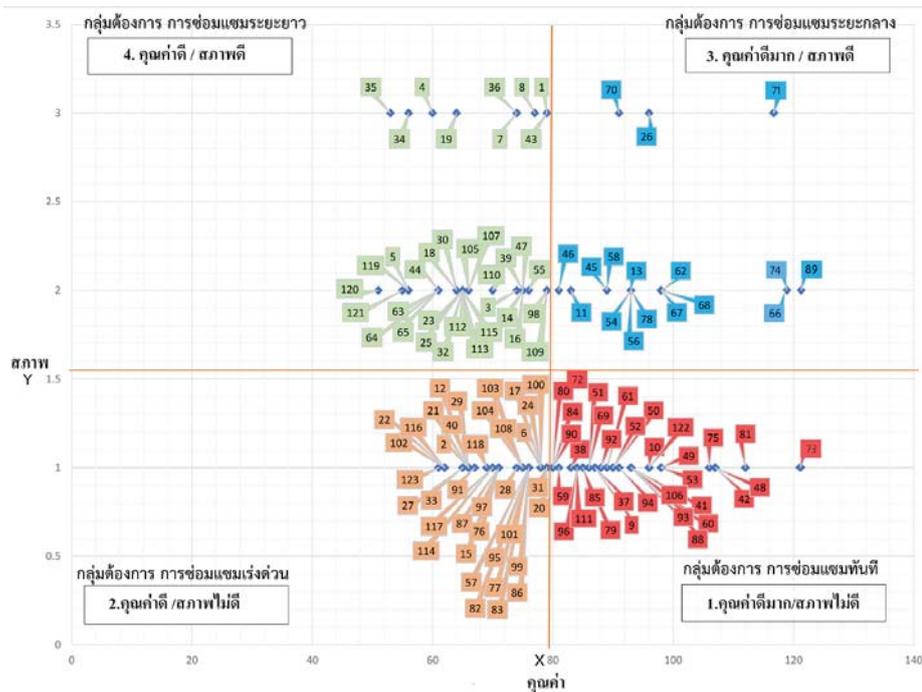

ภาพที่ 11 ภาพตัวแทนอาคารของแต่ละช่วงอายุ

2. การวิเคราะห์เพื่อประเมินคุณค่าและสภาพสถาปัตยกรรม

การวิเคราะห์เพื่อประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรม รวมถึงด้านภูมิทัศน์ชุมชน มีผลรวมช่วงคะแนนของคุณค่าอาคารแต่ละหลัง อยู่ระหว่าง 51-130 คะแนน ส่วนคะแนนของสภาพอาคารมีช่วงคะแนน 1-3 คะแนน ผลรวมคะแนนนี้นำมาจัดกลุ่มเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซม แสดงออกมาเป็นกราฟ 2 แกน (ดังภาพที่ 12) โดยแกน x คือ คะแนนคุณค่าความสำคัญ แกน y คือ คะแนนสภาพ โดยเส้นแบ่งใช้ค่าเฉลี่ยผลรวมคะแนนคุณค่าความสำคัญ คือ 79.82 และค่าเฉลี่ยผลรวมคะแนนสภาพ คือ 1.54 ปรากฏเป็นเส้นค่าเฉลี่ยแบ่งตามแนวแกน x และ y ตามลำดับจึงได้ลำดับความสำคัญของสถาปัตยกรรมเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคุณค่าดีมาก-สภาพไม่ดี (ต้องการการซ่อมแซมทันที) กลุ่มคุณค่าดี-สภาพไม่ดี (ต้องการ การซ่อมแซมเร่งด่วน) กลุ่มคุณค่าดีมาก-สภาพดี (ต้องการ การซ่อมแซมระยะกลาง) และกลุ่มคุณค่าดี-สภาพดี (ต้องการ การซ่อมแซมระยะยาว)

ความเร่งด่วนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน
The conservation urgency of the valuable architecture on the Lamphun old town's main streets

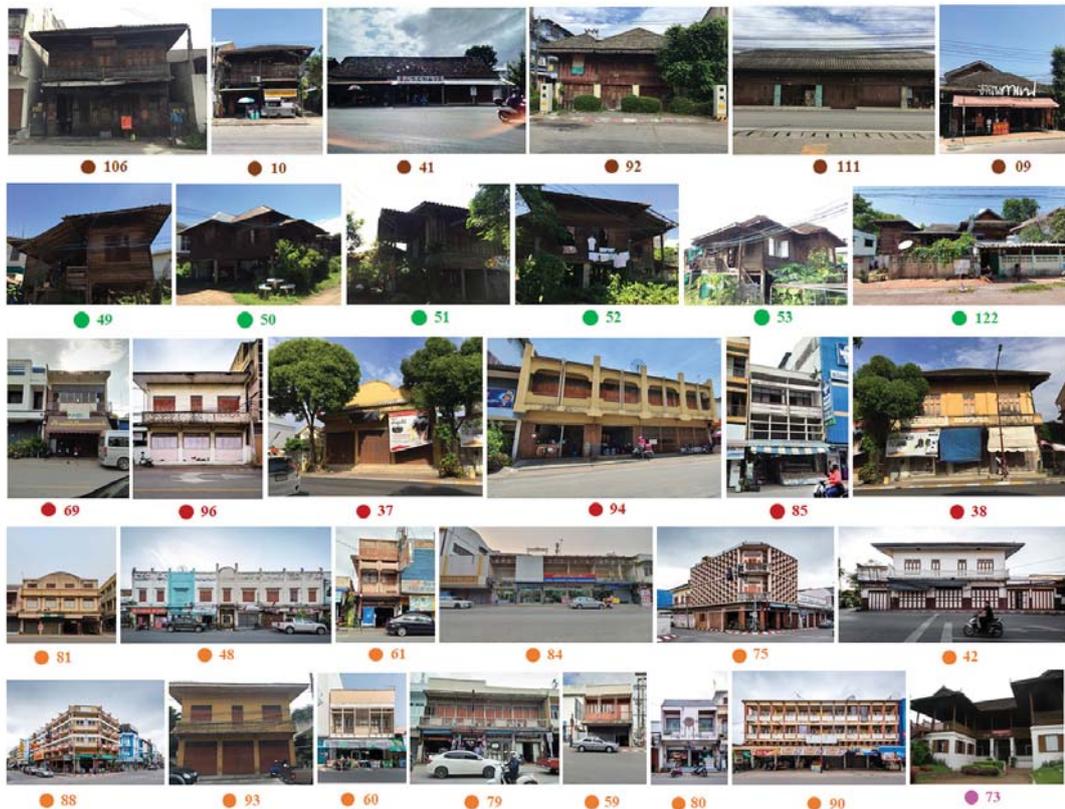
ภาพที่ 12 กลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซม สถาปัตยกรรมบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน

จำนวนอาคารจากการจัดกลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซม จากคุณค่าและสภาพของสถาปัตยกรรมทั้ง 4 กลุ่ม สรุปตามประเภทของอาคาร จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า กลุ่มเรือนพาณิชย์เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงที่สุด เนื่องจากมีเรือนที่มีสภาพไม่ดีถึงร้อยละ 76 (16 จาก 21) ของเรือนพาณิชย์ทั้งหมด กลุ่มอาคารที่เหลือนจะมีอาคารที่มีสภาพดี และไม่ดี ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม อาคารพาณิชย์กึ่งพักอาศัยนับเป็นกลุ่มที่ควรให้ความสนใจเช่นกัน เนื่องจากมีอาคารที่มีคุณค่าดีมาก แต่สภาพไม่ดีสูงถึงเกือบร้อยละ 40 (13 จาก 25) ของอาคารทั้งหมด หากรวมอาคารที่มีคุณค่าดี แต่สภาพไม่ดีด้วยจะมีสัดส่วนถึง ร้อยละ 76 (19 จาก 25) เช่นเดียวกัน ในภาพรวมแล้วอาคารที่มีสภาพไม่ดี มีจำนวนกว่าครึ่งหนึ่งของอาคารทั้งหมด คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 57 (70 จาก 123) ส่วนคัมเจามีสัดส่วนระหว่างสภาพดีกับไม่ดี ประมาณครึ่งหนึ่งเช่นกัน

ตารางที่ 1 จำนวนอาคาร ตามกลุ่มลำดับความเร่งด่วนจากคุณค่าและสภาพของสถาปัตยกรรม 4 กลุ่ม

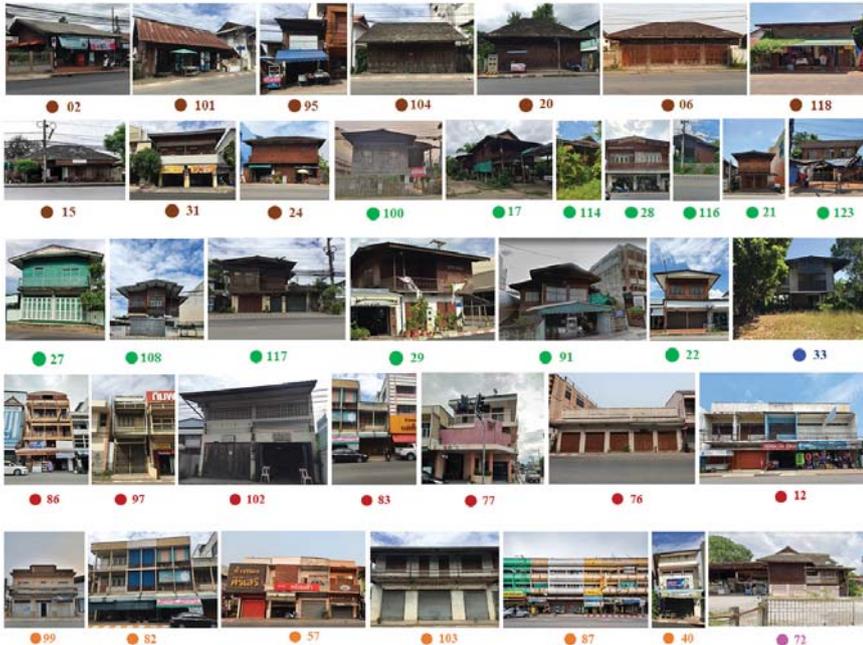
คุณค่าความสำคัญและสภาพของสถาปัตยกรรม	อาคารทั่วไป (หลัง)					รวม	คัมเจ้ (หลัง)
	เรือนพาณิชย์	บ้านเรือนเอกชน	อาคารพาณิชย์	อาคารพาณิชย์พักอาศัย	อาคารราชการ		
คุณค่าดีมาก สภาพไม่ดี	6	7	5	13	-	32	1
คุณค่าดี สภาพไม่ดี	10	13	7	6	1	38	1
คุณค่าดีมาก สภาพดี	2	2	4	6	1	17	2
คุณค่าดี สภาพดี	3	16	6	10	1	36	-

2.1 สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพไม่ดี (ต้องการ การซ่อมแซมทันที) จำนวน 32 หลัง โดยเป็นเรือนพาณิชย์จำนวน 6 หลัง บ้านเรือนเอกชน 7 หลัง อาคารพาณิชย์ 5 หลัง อาคารพาณิชย์พักอาศัย 13 หลัง คும்เจ้า 1 หลัง ได้แก่ คும்เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (ดังภาพที่ 13) จากแผนที่ใน ภาพที่ 8 สถาปัตยกรรมกลุ่มที่มีคุณค่าดีมากนี้กระจุกตัวอยู่บนถนนสายหลักทั้งแนวเหนือ-ใต้ คือ ถนนอินทยงยศ และแนวตะวันออก-ตะวันตก คือ ถนนมุกดาภายในเขตกำแพงเมือง โดยมีอีกส่วนหนึ่งกระจุกตัวอยู่บนถนนหลักแนวเหนือ-ใต้ นอกเขตกำแพงเมืองทางทิศเหนือ ได้แก่ ถนนเจริญราษฎร์ บริเวณส่วนทิศเหนือของถนน โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าดีมาก แต่ที่มีสภาพไม่ดีจะกระจุกตัวอยู่ทางตอนใต้ของเขตกำแพงเมือง

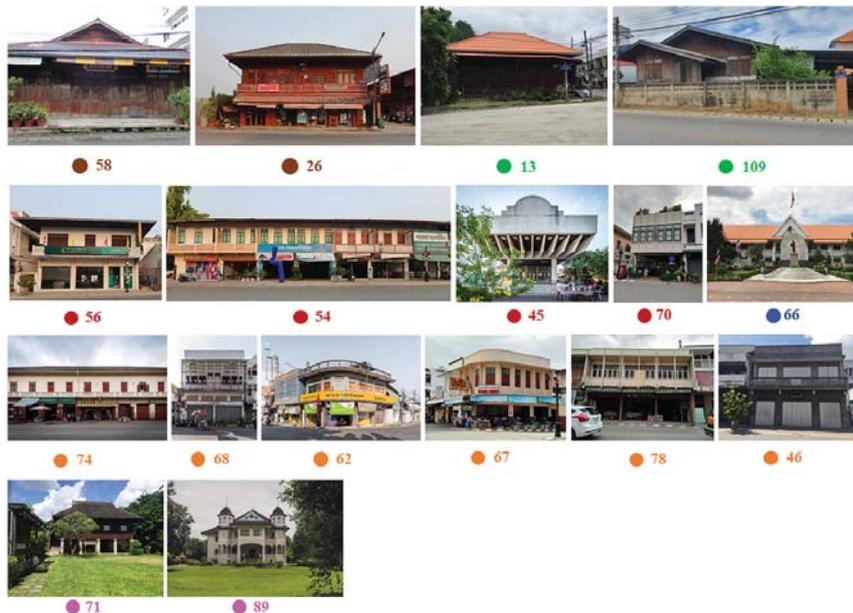
ภาพที่ 13 สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพไม่ดี (ต้องการ การซ่อมแซมทันที)

2.2 สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สภาพไม่ดี (ต้องการซ่อมแซมเร่งด่วน) จำนวน 38 หลัง โดยเป็นเรือนพาณิชย์ 10 หลัง บ้านเรือนเอกชน 13 หลัง อาคารพาณิชย์ 7 หลัง อาคารพาณิชย์พักอาศัย 6 หลัง และอาคารราชการ 1 หลัง ส่วนคும்เจ้ามีคุณค่าดี สภาพไม่ดี จำนวน 1 หลัง คือ คும்เจ้าแขกแก้ว (ดังภาพที่ 14)

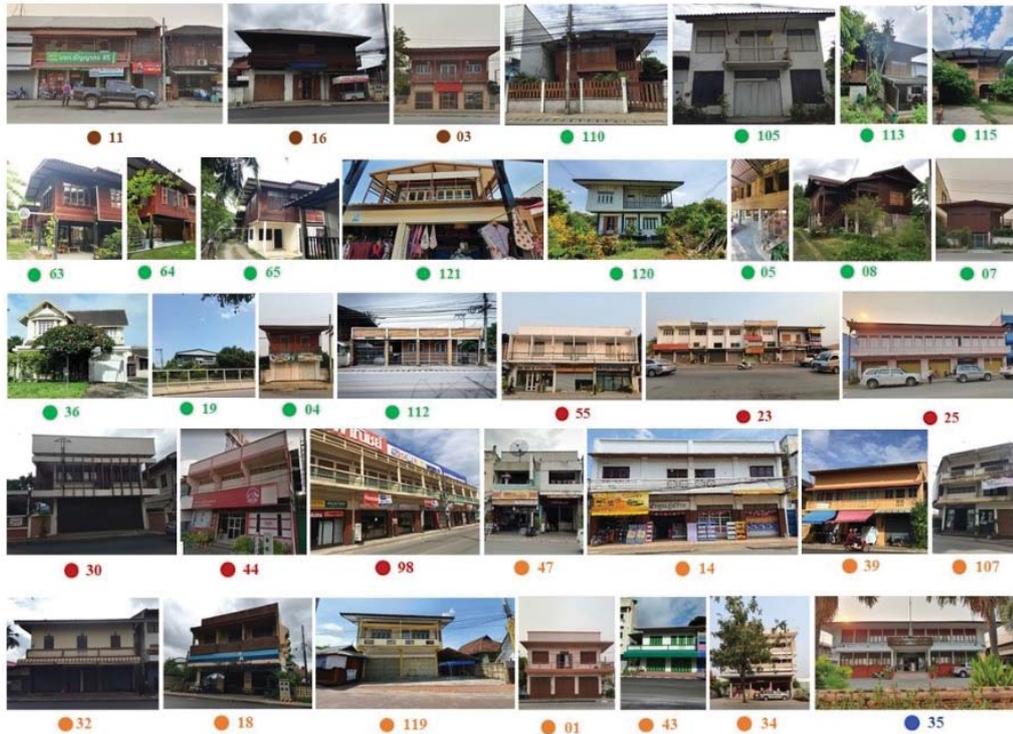
ภาพที่ 14 สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สภาพไม่ดี (ต้องการ การซ่อมแซมเร่งด่วน)

2.3 สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพดี (ต้องการ การซ่อมแซมระยะกลาง) จำนวน 17 หลัง โดยเป็นเรือนพาณิชย์ 2 หลัง บ้านเรือนเอกชน 2 หลัง อาคารพาณิชย์ 4 หลัง อาคารพาณิชย์พักอาศัย 6 หลัง และอาคารราชการ 1 หลัง ส่วนคัมเจ้าคุณค่าดีมาก สภาพดี จำนวน 2 หลัง คือ คัมเจ้ายอดเรือน และคัมเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ (ดังภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 สถาปัตยกรรมคุณค่าดีมาก สภาพดี (ต้องการ การซ่อมแซมระยะกลาง)

2.4 สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สถาปติ (ต้องการการซ่อมแซมระยะยาว) จำนวน 36 หลัง โดยเป็น เรือนพาณิชย์ 3 หลัง บ้านเรือนเอกชน 16 หลัง อาคารพาณิชย์ 6 หลัง อาคารพาณิชย์พักอาศัย 10 หลัง และ อาคารราชการ 1 หลัง (ดังภาพที่ 16)

ภาพที่ 16 สถาปัตยกรรมคุณค่าดี สถาปติ (ต้องการการซ่อมแซมระยะยาว)

3. เสี่ยงสะท้อนเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าจากเจ้าของและผู้ใช้อาคาร

จากการสัมภาษณ์ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติเฉพาะของอาคารแต่ละหลัง ความภูมิใจ ความกังวลใจ ปัญหา ตลอดจนความคาดหวังที่จะได้รับจากการดูแลและใช้งานอาคารที่มีคุณค่าที่ได้รับการสำรวจ ผู้วิจัยสรุปคัดเลือกความเห็นที่นับได้ว่าเป็นตัวแทนของความเห็นส่วนใหญ่ ประกอบด้วยรายละเอียด ด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ด้านคุณค่า Phusavang (2019) ทายาทรุ่นที่ 4 อายุ 55 ปี เจ้าของเรือนพาณิชย์ลำพูนคู่ สว่าง เป็นอาคารที่มีความเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2495 ตั้งอยู่บนถนนเจริญราษฎร์ กล่าวว่า ในอดีตเคย เป็นเรือนแป๊ะชื่อว่า ต้อยเซงหลี่ก็ ค้าขายผลผลิตจากเกษตรกรรม ซึ่งเรือนหลังนี้มีคุณค่าทางด้านจิตใจ และความ ทรงจำเป็นอย่างมาก เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวใหญ่ตั้งแต่สมัยรุ่นทวด อีกทั้งรูปแบบของ สถาปัตยกรรมภายในที่ก่อสร้างโดยช่างฝีมือชาวจีนยิ่งทำให้นักถึงบรรยากาศในวัยเด็ก และ Danpaibun (2019) อายุ 61 ปี เจ้าของเรือนเอกชน เป็นเรือนไม้ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2498 ได้ให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวว่า บ้านเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจและความทรงจำในอดีต รูปแบบบ้านแบบดั้งเดิมทำให้นักถึง บรรยากาศการทำกิจกรรมของคนในครอบครัวในอดีต ถึงแม้ว่าได้สูญเสียคนสำคัญไป แต่รูปแบบบ้านแบบ

ดั้งเดิมทำให้หวงคิดถึงภาพบรรยากาศเหล่านั้น จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมมีคุณค่าทางด้านจิตใจและความทรงจำต่อเจ้าของเป็นอย่างดี

3.2 ด้านสถาปัตยกรรม Phusavang (2019) รูปแบบของเรือนพาดิษย์เป็นช่วงที่ลำพูนได้รับอิทธิพลมาจากพ่อค้าชาวจีนในช่วงที่รถไฟมาถึงลำพูนปี พ.ศ.2450 โดยตัวอาคารก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก สถาปัตยกรรมภายในส่วนใหญ่เป็นงานไม้โดยช่างฝีมือชาวจีน ประตูไม้บานเพี้ยม ซึ่งปัจจุบันได้มีการซ่อมแซมปรับปรุงในส่วนของหลังคา พื้นบ้าน และบันได ซึ่งปัญหาที่พบ คือ ขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับการซ่อมแซมอาคารที่จะคงรูปแบบดั้งเดิมให้ได้มากที่สุด อีกทั้งยังขาดช่างฝีมือเฉพาะทางรวมถึงปัญหาด้านงบประมาณในการซ่อมแซมที่ราคาสูงหากจะคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ ขาดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาไม้ ซึ่งเป็นวัสดุที่ดูแลรักษายาก สภาพในปัจจุบันมีการผุพังจากปลวก และถูกน้ำฝนสาด ทำให้สภาพของไม้เสื่อมคุณภาพและความงามไปตามกาลเวลา จากการสัมภาษณ์ตัวแทนในชุมชนนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานท้องถิ่นในหัวข้อถัดไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมภูมิทัศน์ของเมือง ที่จะใช้เป็นเครื่องบ่งบอกอัตลักษณ์ทั้งของคนในชุมชน ของย่านในเมือง และของเมืองทั้งเมือง ซึ่งสถาปัตยกรรมมีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งในแง่ของอายุ ความเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และคุณค่าที่มีต่อภูมิทัศน์เมือง จากการศึกษาบทบาทความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลำพูน ทั้งในอดีตและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าเมืองเก่าลำพูนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในเมืองเก่าลำพูน จากผลการศึกษาการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบนถนนสายหลักในเมืองเก่าลำพูน จำนวน 123 หลัง พบว่า อาคารที่มีคุณค่ามากที่สุดคืออาคารประเภทคุ้มเจ้า ซึ่งเป็นอาคารที่ทรงคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และความงามของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จำนวน 4 หลัง และอาคารประเภททั่วไป จำนวน 119 หลัง ประกอบด้วย อาคารประเภทอาคารราชการ เรือนพาดิษย์ อาคารพาดิษย์ อาคารพาดิษย์พักอาศัย เมื่อนำมาจัดกลุ่มลำดับความเร่งด่วนในการบูรณะซ่อมแซมแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ตามลำดับความเร่งด่วนซึ่งสามารถวางแผนการอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับความเป็นย่านชุมชนเมืองเก่าลำพูนต่อไป และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้สถาปัตยกรรมเหล่านี้ทรุดโทรมและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูพลังทางเศรษฐกิจให้กับเมืองเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคต มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. แนวทางในการบูรณะซ่อมแซมสถาปัตยกรรม ทั้ง 4 กลุ่ม

การบูรณะซ่อมแซมอาคาร ควรทำตามหลักการอนุรักษ์อาคารอย่างเคร่งครัด โดยในเบื้องต้นต้องมีการสำรวจอาคารโดยละเอียด และการแก้ปัญหาด้านเทคนิคเฉพาะแห่งตามหลักวิชาการช่าง ควรมุ่งแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานที่ทำให้อาคารทรุดโทรมด้วย แทนที่จะสนใจเฉพาะการเปลี่ยนวัสดุที่เสื่อมสภาพแล้วเท่านั้น ตัวอย่างแนวความคิดการบูรณะ คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ซึ่งปัจจุบันเป็นอาคารสาธารณะประโยชน์ ใช้พื้นที่เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมือง ดำเนินการดูแลโดยเทศบาลเมืองลำพูน พื้น และผนังก่ออิฐฉาบปูนชั้นล่างแตกร้าวมีร่องรอยของความชื้นที่ซึมขึ้นมาจากดิน ซึ่งนับเป็นส่วนที่เป็นปัญหาเร่งด่วนที่สุดที่จะต้องดำเนินการ

ส่วนอาคารที่มีการต่อเติมแล้วไม่สอดคล้องกับลักษณะอาคารดั้งเดิม ทำให้ลดคุณค่าของสถาปัตยกรรมลงเช่น คຸ້ມເຈົ້າແຂກແກ້ວ ที่สภาพความเสียหายนอกจากจะเกิดจากความทรุดโทรมของ โครงสร้าง พื้น และผนังชั้นล่างเช่นเดียวกับคຸ້ມເຈົ້າຮາຊສັມພັນຮວງສ໌ และยังเกิดจากการต่อเติมเพื่อกันห้องบริเวณชั้นล่างของคຸ້ມเพื่อการใช้งานใหม่ในปัจจุบันที่เป็นคลังเก็บสินค้าของห้างสรรพสินค้าแห่งเดียวของลำพูนเป็นผู้เช่าใช้งานอยู่ หากมีการบูรณะซ่อมแซมและปรับปรุง ควรพิจารณาว่ารูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับรูปแบบเดิมของอาคารควรเป็นอย่างไร จำเป็นต้องมีส่วนที่เพิ่มเติมหรือไม่ หากจำเป็นส่วนที่เพิ่มเติมก็ไม่ควรลดคุณค่าความงามของอาคารที่มีอยู่เดิม ทั้งยังควรแสดงให้เห็นว่ายังเป็นส่วนที่ไม่ใช่ของดั้งเดิมของอาคารนั้น ๆ แต่ยังคงสอดคล้องและไม่ขัดแย้งกับอาคารดั้งเดิม ในกรณีดังกล่าวนี้ อาจจำเป็นต้องพิจารณาการใช้งานที่เหมาะสม (Ashworth, 1991) เพื่อจะช่วยเหลือส่งเสริมให้อาคารโดดเด่นขึ้นตามคุณค่าความสำคัญของตัวเองได้ต่อไป

สำหรับอาคารที่มีสภาพดี ควรดำเนินการเพื่อให้มีการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันไม่ให้สภาพสถาปัตยกรรมเสื่อมลงกว่าที่เป็นอยู่ นอกจากจะเป็นการประหยัดกว่าการปล่อยให้อาคารทรุดโทรมแล้ว จึงบูรณะซ่อมแซม การเตรียมการเพื่อบูรณะซ่อมแซมมีเวลาในการดำเนินงานมากกว่า กลุ่มอาคารที่มีสภาพไม่ดี ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้มากกว่า เพราะการมีเวลาที่เพิ่มมากขึ้น หมายถึง โอกาสในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในเขตเมืองเก่าลำพูน (โดยเฉพาะเจ้าของอาคาร) การแสวงหาเงินทุน หรือการออกกฎหมายเพื่อรองรับการอนุรักษ์อาคาร เป็นต้น

2. แนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่สอดคล้องความเป็นย่านเมืองเก่า

ถนนสายหลักในพื้นที่ศึกษามีลักษณะสำคัญคือเป็นแนวแกนที่สำคัญของเมืองลำพูน องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองจำนวนมาก เรียงรายอยู่ตลอดสองข้างทางของแนวแกนนี้มาตั้งแต่อดีต โดยเส้นทางเหนือมีลักษณะเป็นเส้นทางเข้าสู่เมืองจากเมืองสำคัญใกล้เคียง คือ เชียงใหม่ ถนนเจริญราษฎร์ ถนนอินททยงยศ และถนนมุกดา เป็นย่านถนนการค้าหรือพาณิชยกรรมสายหลักของเมืองมาแต่ดั้งเดิม อาคารเดิมส่วนใหญ่เป็นห้องแถวและเรือนพาณิชย์ ปัจจุบันอาคารสองข้างถนนส่วนใหญ่ยังเป็นอาคารสองชั้น โดยถนนแนวเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตกในเขตกำแพงเมือง คือ ถนนอินททยงยศ และถนนมุกดา นับว่ามีอาคารพาณิชย์ยุคโมเดิร์นที่สวยงามจำนวนมากตลอดสองข้างทาง ส่วนถนนเจริญราษฎร์ มีเรือนพาณิชย์ และพาณิชย์พักอาศัย เรียงรายตลอดสองข้างทางเช่นกัน เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนบรรยากาศเขตเมืองเก่าบริเวณถนนแกนหลักของเมือง มีข้อเสนอแนะ สำหรับเทศบาลเมืองลำพูน เพื่อออกบัญญัติเทศบัญญัติสำหรับการสร้างอาคารขึ้นใหม่ ตลอดแนวถนนสายหลัก ดังนี้

2.1 ควบคุมความสูงของอาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่ เพื่อรักษาเส้นขอบฟ้า และส่งเสริมการก่อสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับบรรยากาศเมืองเก่า

2.2 ควบคุมรูปแบบอาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับอาคารเก่าอันทรงคุณค่าที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง ควรมีการควบคุมการใช้วัสดุที่สอดคล้องกับวัสดุเดิม และควบคุมสีของอาคาร ซึ่งอาคารเก่าเดิมมีโทนสีของอาคารเป็น เอิร์ธโทน การควบคุมโทนสีของอาคารที่จะเกิดขึ้นมาใหม่ไม่ควรแตกต่างจากเดิมที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่กลมกลืนกับบริบทของเมืองเก่าลำพูน (ดังภาพที่ 17) รูปแบบอาคารที่จะเกิดขึ้นใหม่ควรมีองค์ประกอบของลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของอาคารเดิมมาเป็นส่วนประกอบ

ภาพที่ 17 ตัวอย่างการใช้โทนสีอาคารเพื่อให้กลมกลืนกับบริบทของเมืองเก่าลำพูน

3. ด้านรายละเอียดการซ่อมแซมปรับปรุงอาคาร

จากการสำรวจสภาพของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าบนถนนสายหลักของเมืองเก่าลำพูน พบว่า การดัดแปลง ปรับปรุงซ่อมแซมอาคารโดยไม่มีการศึกษาข้อมูล และยึดเอารูปแบบดั้งเดิมเป็นเกณฑ์ ทำให้สถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวค่อย ๆ เลือนหายไป อีกทั้งยังส่งผลเสียต่อทัศนียภาพของภูมิทัศน์เมืองด้วย รูปด้านหน้าของอาคาร (façade) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เมืองรักษาภูมิทัศน์ดั้งเดิมของเมืองไว้ได้ เพราะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนได้รับรู้เมือง และอัตลักษณ์ของเมืองนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงสภาพด้านหน้าอาคาร (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 รายละเอียดข้อเสนอแนะในการปรับปรุงซ่อมแซมองค์ประกอบรูปด้านหน้าอาคารจากการสำรวจในสภาพปัจจุบัน

องค์ประกอบของอาคาร	แนวทางการปรับเปลี่ยน
1. โครงสร้างอาคาร	หากอาคารมีโครงสร้างเดิมที่ไม่แข็งแรงมั่นคงและมีแนวโน้มที่จะทรุดตัวในอนาคต ให้มีการปรับปรุงในส่วนโครงสร้างหลักในการรับน้ำหนักของอาคาร และถ้าอาคารเป็นโครงสร้างไม้ให้เลือกใช้วัสดุที่คล้ายวัสดุเดิม
2. หลังคา	ใช้วัสดุที่มีสีและรูปแบบคล้ายกับรูปแบบดั้งเดิม เช่นหลังคากระเบื้องดินเผา แต่หากเป็นอาคารที่จะสร้างขึ้นมาใหม่ควรหลีกเลี่ยงรูปแบบของหลังคาสมัยใหม่ที่จะทำให้ความไม่กลมกลืนกับบริบทของเมืองเก่า
3. ผนัง	ส่วนใหญ่เป็นวัสดุไม้ที่เนื้อไม้สูญเสียคุณภาพและความงามจากฝนสาด และเรือนพาดิซซีขึ้นเตี้ยเคยถูกน้ำท่วม ควรขัดผิวไม้ ทาน้ำยาเคลือบผิวไม้และน้ำยากันปลวกเพื่อยืดอายุการใช้งานและยังคงความงามของเนื้อไม้แบบดั้งเดิมอยู่
4. ประตูหน้าต่าง	ใช้รูปแบบที่ใกล้เคียงกับรูปแบบดั้งเดิมมากที่สุด
5. ระเบียง	เป็นเอกลักษณ์ของเรือนพาดิซซีของเมืองเก่าลำพูน โดยเป็นระเบียงลูกกรงไม้ ควรใช้วัสดุและสีที่มีความกลมกลืนกับอาคาร และคงรูปแบบดั้งเดิมมากที่สุด

4. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานท้องถิ่นและเจ้าของอาคาร

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเป็นงานที่จะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย ตั้งแต่การวางแผน การวางผังระดับเมืองให้สอดคล้องกับแผนอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า แผนพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ระบบการขนส่งภายใน และระหว่างเมือง รวมทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังรวมถึงสถาปนิก วิศวกร นักอนุรักษ์อย่างหลากหลายอาชีพได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยของพื้นที่ใด ๆ ต้องทำไปพร้อมกับการวางแผนการใช้ที่ดินของเมืองด้วย (Ashworth, 1991; Worskett, 1969) จึงที่จะประสบความสำเร็จได้ สรุปข้อเสนอแนะต่อการวางแผน การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มีดังต่อไปนี้

4.1 หน่วยงานหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน และชุมชน มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการผลักดันการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์สำหรับสถาปัตยกรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสร้างให้เกิดการดำรงอยู่ที่ยั่งยืนควรเป็นผู้สนับสนุน สร้างจิตสำนึกความผูกพัน และความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมด้วยการจัดทำโครงการ การสร้างแผนงานในการพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาองค์ความรู้ที่ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมือง ที่มีความเชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรม เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ ช่วยกันดูแลรักษา และซ่อมบำรุงอาคารอันเป็นการอนุรักษ์อาคารอย่างยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อขยายผลไปสู่การฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารเหล่านั้น ทำให้อาคารเก่าแก่เป็นอาคารที่มีคุณค่าดำรงอยู่สืบต่อไป

เทศบาลเมืองลำพูน นอกจากออกบัญญัติเทศบัญญัติ ห้ามก่อสร้าง-ดัดแปลงอาคารในเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อส่งเสริมให้มีการก่อสร้างใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทและภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ลำพูนแล้วยังสามารถสนับสนุนให้มีการสำรวจอาคารที่มีคุณค่า เพื่อส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์อย่างเหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ยังสามารถสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนโดยตรง หรือสนับสนุนให้มีกองทุนสนับสนุนการดูแลรักษา-ซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่องต่อไป

4.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าของอาคาร การดูแลรักษาอาคารและที่อยู่อาศัยในเมืองเก่าลำพูนควรได้รับการดูแลจัดการให้คงสภาพที่มั่นคงมีคุณค่า โดยเริ่มจากเจ้าของเรือนหรืออาคารโดยยึดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด รวมถึงการสร้างจิตสำนึกให้รุ่นลูกหลานที่ได้รับกรรมสิทธิ์อาคารให้ตระหนักถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรม เพื่อให้สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าช่วยส่งเสริมความเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่าลำพูนอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Ashworth, G. (1991). **Heritage planning**. Groningen: Geo Pers.
- Burke, G. (1976). **Townscape**. London: Pelican Books.
- Chapman, H. (1975). **The machinery of conservations: finance and planning problem**. *Town Planning Review*, 46 (4), 365-382.
- Cultural and Natural Management Bureau, (2010). **Khrongkarn chat tham phaenphang patibatkarn anurak mueang Lamphun lae mueang Nan**. (In Thai) [The plan for the conservation of Lamphun and Nan Project]. (Final Report). Bangkok: Phisuth Technology.
- Danpaibun, P. (2019, August 28). **Interview**. The problem of valuable architecture in Lamphun old town.
- Feilden, B. (2003). **Conservation of historic buildings**. (3rd ed.). London: Routledge.
- ICOMOS. (2013). **The burra charter: the Australia ICOMOS charter for places of cultural significance**. Retrieved August 17, 2020, from <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>
- Lynch, K. (1996). **The image of the city**. Cambridge: MIT Press.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2011). **Pra kat khet phuentee mueang kao Lamphun**. (In Thai) [Announcement of the area in the old city of Lamphun]. Bangkok: Author.
- Phusavang, N. (2019, August 28). **Interview**. The problem of valuable architecture in Lamphun old town.
- Rapoport, A. (1990). **The meaning of built environment: a non-verbal communication approach**. Tucson: The University of Arizona Press.
- Ruengprapan, C. (1996). **Sathiti phuen than**. (In Thai) [Basic statistic]. Khon Kaen: Klang nana wittaya printing.
- Sukkatajaiin, P. (2009). **Phrathat Hariphunchai**. (In Thai) [Phrathat Hariphunchai]. Chiang Mai: Fine Art Office 8.
- Tansukanun, P. (2013). **Karn anurak chumchon mueang**. (In Thai) [Urban conservation]. Chiang Mai: Maejo University Press.

Tansukanun, P., et al. (2019). Khongkarn neawtang patthana yannayu yang yangyuen nai khet thetsaban mueang Lamphun. (In Thai) [Livable & sustainable neighbourhood development guideline : Lamphun municipality]. (Final Report). Bangkok: Thailand Science Research and Innovation.

Worskett, R. (1969). **Character of towns**. London: The Architectural Press.